

УДК 65.012.4 (477)

Н. Ю. Чорна,

*к. е. н., доцент, докторант кафедри міжнародних економічних відносин,
Хмельницький національний університет*

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

N. Chorna,

*Ph.D., Associate Professor, Doctoral Candidate, of the International
Economic Relations Department, Khmelnytsky National University*

ANALYSIS OF TENDENCY TO INCREASE COMPETITIVE ADVANTAGES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE

У статті автором визначено місце організаційно-економічного механізму підвищення конкурентних переваг підприємства в системі розвитку машинобудування та промисловості України. Проаналізовано тенденції та динаміку економічного розвитку держави та виділено пріоритетні напрями нарощування або використання наявного потенціалу. Автором зазначається певна закономірність в моделі Солоу між станом економічної ситуації, темпом приросту обсягів національного виробництва і національним потенціалом. Обґрунтовано процес нарощування потенціалу, що проходить в економіці держави, який може бути виражений негативною величиною чинника "приріст технічного прогресу". Визначено, що залежно від зовнішньоекономічної ситуації, вибраною державною стратегією розвитку, комплексом чинників попиту і пропозиції, роль держави може полягати у визначенні пріоритетності нарощування або використання наявного потенціалу.

In this article the author defines the place of organizational and economic mechanism for increasing the competitive advantages of enterprises in the system of engineering and industry in Ukraine. The tendencies and dynamics of economic development and highlighted priority areas build or use an existing building. The author notes a certain pattern in the model of Solow between the state of the economic situation, the rate of growth of national production and national potential. The process of building capacity in the economy of the state, which can be expressed by the negative value of the factor "increment of technical progress", is substantiated. It is determined that depending on the foreign economic situation, the chosen state strategy of development, the complex of factors of demand and supply, the role of the state can be in determining the priority of building up or using existing potential.

Ключові слова: конкурентні переваги, механізм підвищення, методологічні підходи, конкурентний статус, виробнича функція, основні фонди промисловості.

Key words: competitive advantages, mechanism of improvement, methodological approaches, competitive status, production function, fixed capital of industry.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вивчення проблем формування механізму підвищення конкурентних переваг підприємства полягає в пошуку найбільш раціональних шляхів і способів їх створення за допомогою використання існуючого досвіду і по-

долання виявлених недоліків, а також визначення необхідних заходів і функціональних розподілів працівників підприємства у рамках сформованого організаційно-економічного механізму підвищення конкурентних переваг підприємства.

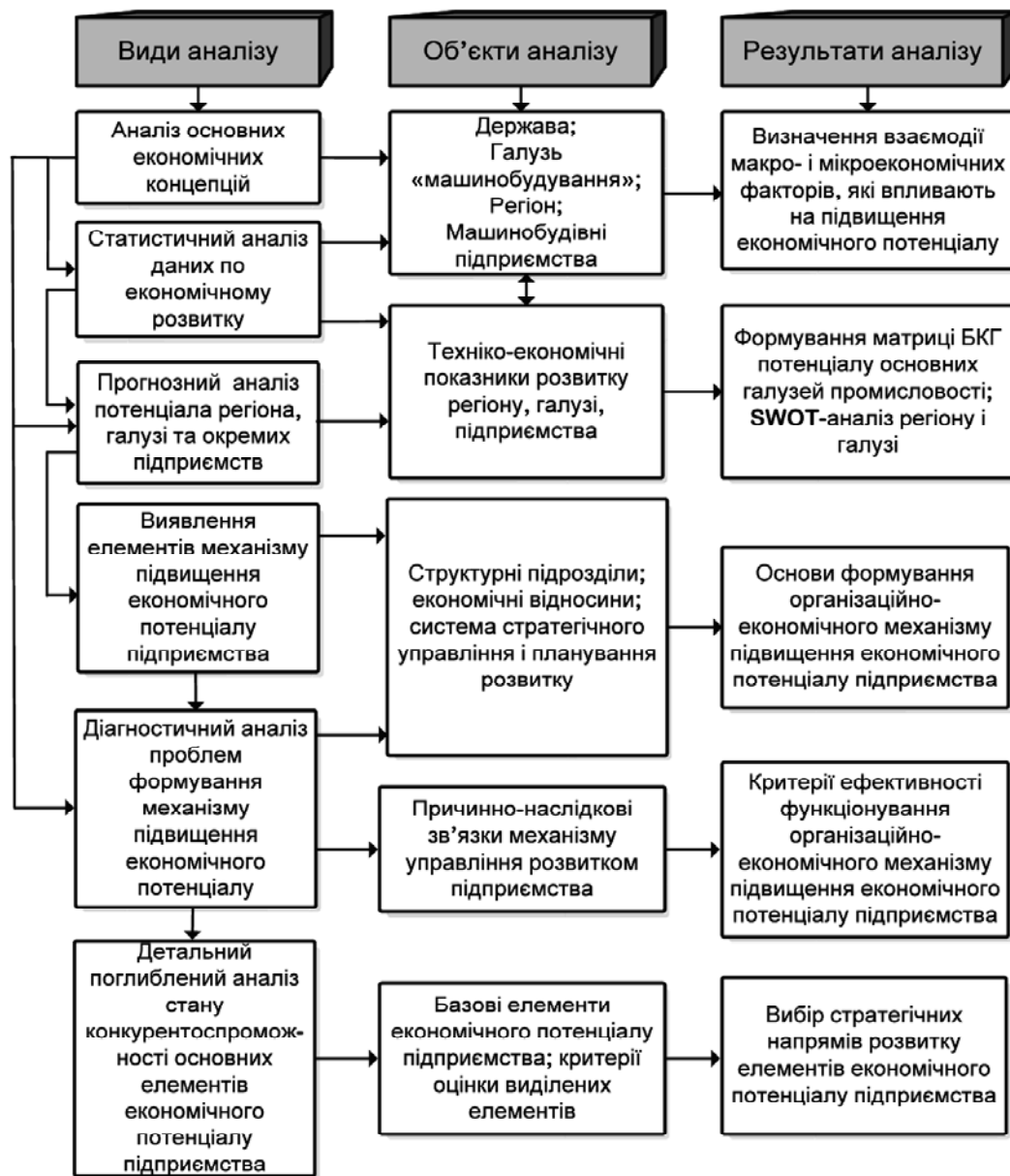

Рис. 1. Взаємозв'язок об'єктів, методів і результатів у пропонованому методологічному підході аналізу проблеми дослідження

Складність виявлення вже існуючих елементів організаційно-економічного механізму підвищення конкурентних переваг підприємства як цілісної системи частково обумовлена тим, що окремі його підсистеми, їх компоненти і зв'язки один з одним і з середовищем носять недостатньо певний, імовірнісний характер. Безперервний розвиток підприємства, його структури, характеру взаємин між підрозділами, супроводжуваний постійною трансформацією відносин із зовнішнім середовищем не піддаються точному, детальному аналізу і плануванню.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання дослідження конкурентних переваг підприємства приділялося немало уваги. Проте не розроблено єдиного методологічного підходу до їх аналізу. Не можна не відмітити вклад учених, що займалися проблемою формування конкурентних переваг підприємства. Серед них можна назвати Л.І. Абалкіна, А.І. Анчишкіна, А.Є. Воронкова, В.Н. Пономарьова, В.І. Сво-

бодіна, Е.Б. Фігурнова, Д.А. Черникова, Д.К. Шевченко, та ін. Розробці комплексу питань, пов'язаних з теорією механізму управління конкурентними перевагами також приділяли увагу: А. Б'юїтандам, В.Н. Гончаров, П.Т. Єгоров, Б.Н. Кржижановський, М.І. Круглов, Н.Ю. Круглова, Ю.Д. Лисенко, І. Піннінгс, Н.Н. Тренев, Т.С. Хачатуров. Не заперечуючи важливості і значення розвитку цієї проблеми, досі не визначено місце нарощування і розвитку потенціалу підприємства у ряді основних функцій.

Для визначення місця організаційно-економічного механізму підвищення конкурентних переваг підприємства необхідно досліджувати якісний і кількісний склад функцій підприємства. Склад цей зазнавав і зазнає змін. Частина цих змін можна простежити через дослідження економічних теорій які послідовно змінюють одна одну.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є визначення об'єкту аналізу відповідно до специфіки і галузевої приналежності, тоб-

Таблиця 1. Характеристика виробничої функції

Елементи агрегованої виробничої функції	Рік									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Темп приросту національного доходу ($\Delta y/y$)	0,67	0,68	0,70	0,71	0,71	0,72	0,76	0,75	0,116	0,34
2. Темп приросту трудових ресурсів ($\Delta N/N$)	0,02	0,03	0,03	0,02	0,04	0,03	-0,154	0,191	0,006	0,01
3. Темп приросту сукупного капіталу (основного і оборотного, $\Delta K/K$)	0,04	0,05	0,04	0,04	0,04	0,05	0,04	0,178	0,152	0,187
4. Темп використання загального потенціалу економіки ($\Delta T/T$)	0,74	0,75	0,76	0,74	0,74	0,75	0,79	0,39	0,022	0,18

то діюче підприємство, та усвідомлення того, що його функції не можна розглядати тільки з виробничих позицій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, аналіз елементів механізму підвищення конкурентних переваг підприємства повинен базуватися на теоретико-аналітичному матеріалі, оцінці зовнішніх і внутрішніх мотивів його функціонування.

На рисунку 1 показано співвідношення і взаємозв'язок окремих видів комплексного аналізу елементів механізму підвищення конкурентних переваг підприємства.

Можна лише частково погодитися з Г. Клейнером [3], що обмежує межі підприємства тільки майном підприємства, матеріальними і нематеріальними активами. В той же час працівники (акціонери) підприємства, на думку Г. Клейнера, — це "самостійні соціальні або економічні суб'єкти". Тоді як "колектив працівників підприємства і загальні збори акціонерів — це частина підприємства". Наслідуючи подібну логіку і знову-таки повертаючись до предмету дослідження, механізм підвищення потенціалу підприємства серед інших функцій повинен розвивати колектив співробітників, але не конкретного працівника.

Для неокласичної теорії першою і основною функцією підприємства є виробнича, тобто виробництво товарів, призначена для задоволення зовнішніх потреб суб'єктів ринку, з наявних (залучених) ресурсів. Наступною по важливості є функція ціноутворення — встановлення цін на свою продукцію (або на залучені ресурси). Реалізаційно-збутова функція у рамках неокласичної теорії не має істотного значення, що витікає з основних постулатів цієї теорії, згідно з якими пропозиція визначає попит. Функція попиту в цій теорії розглядається лише з позиції залучення необхідних підприємству фінансових, трудових, матеріальних та інших ресурсів. Виникає цілком обґрунтоване питання, чи розглянутий в цій теорії процес розвитку? Інтерес до проблем розвитку підприємства і підвищення використовуваного потенціалу можна виявити швидше через макроекономічний зріз (модель Солоу, 1957 р.).

Так, перша модель визначала вплив різних чинників на підвищення рівня економічного розвитку. Причому факторний аналіз економічного зростання в США показав особливе значення технічного прогресу:

$$\Delta y/y = ((1-a) \times \Delta N/N) + a \times \Delta K/K + \Delta T/T \quad (1)$$

де $(1 - a)$, a — частки праці і капіталу в доході;
 $\Delta T/T$ — залишок Солоу, який показує вплив технічного прогресу на економічне зростання.

Водночас, інтерпретуючи висновки, що виходять з наведеної вище моделі, для підвищення потенціалу підприємства можна зробити висновок про умовність залишку Солоу. Логічнішим нам представляється під залишком розуміти вклад не лише технічного прогресу (інновацій на підприємстві), але й ряду інших чинників, що входять і визначають конкурентні переваги підприємства та усїєї економіки.

Причому, незважаючи на присутність у моделі трудових ресурсів, їх також слід враховувати і в залишку. І тут не спостерігатиметься ніякого протиріччя, оскільки вираз $\Delta N/N$ характеризує лише темп росту трудових ресурсів, тоді як у розрізі справжнього дослідження і аналізу впливу на економічний потенціал, нас понад усе цікавить якісна сторона персоналу.

Слід зазначити певну закономірність в моделі Солоу між станом економічної ситуації, темпом приросту обсягів національного виробництва і останньої складової — національним потенціалом. Так, на наш погляд, процес нарощування потенціалу, що проходить в економіці держави може бути виражений в цій моделі негативною величиною чинника "приріст технічного прогресу". Оскільки в стабільно функціонуючій економіці промислово розвиненої держави ріст обсягів виробництва цілком може бути забезпечений першими двома чинниками моделі, а саме: "приростом капіталу" і "приростом чисельності", і оскільки розвиток потенціалу також вимагає додаткового залучення ресурсів перших складових, то отже можлива ситуація, коли сукупний приріст капіталу і праці буде більше приросту випуску. В цьому випадку можна говорити про нарощування конкурентних переваг. З іншого боку, в період стагнації економіки, використання наявних у держави ресурсів може забезпечити позитивну величину приросту обсягу виробництва.

Так, результати таблиці 1 показують, що загальне економічне зростання в періоді з 2007 по 2014 рр. не могло компенсуватися тільки приростом праці і сукупного капіталу. На жаль, подібна тенденція триває і по теперішній час. Таким чином, ріст міг бути викликаний тільки використанням потенціалу держави.

І хоча у функції Солоу йдеться про збільшення (приріст) усіх основних складових, в даному випадку, і особливо після кризи 2009 р., позитивне економічне зростання могло бути забезпечене тільки використанням потенціалу з причини негативного приросту зайнятих в економіці і незначного приросту сукупного капіталу промисловості. Таким чином, в теорію економічного зростання і його динаміки слід внести цілком певні корективи. Розглядаючи підвищення виробничої потужності держави не лише як результат використання праці і капіталу (його приросту), але й єдиного потенціалу економіки. Тобто залежно від зовнішньоекономічної ситуації, вибраною державною стратегією розвитку, комплексом чинників попиту і пропозиції, роль держави може полягати у визначенні пріоритетності нарощування або використання наявного потенціалу.

Згідно з концепцією Солоу, необхідною умовою динамічної рівноваги є ясно достатній рівень капіталоозброєності. Для забезпечення капіталоозброєності на певному рівні необхідно, щоб питомі заощадження в кожен момент часу були повністю розподілені між чистими інвестиціями (що йдуть на приріст капіталу) і пито-

мими реноваційними інвестиціями на оновлення капіталу. Таким чином, не зачіпаючи проблем підприємства неокласична теорія визначає необхідність оновлення і нарощування ресурсів (капіталу) для забезпечення економічного зростання.

$$\Delta\varphi_t = S_y q_t - (n+d) \times \varphi_t \quad (2),$$

де $\Delta\varphi_t$ — зміна капіталоозброєності праці у момент часу t ;

$S_y q_t$ — питомий обсяг заощаджень на одного зайнятого в періоді t ;

$(n+d) \times \varphi_t$ — питомий об'єм валових інвестицій на одного зайнятого в періоді t .

Використання в моделі Солоу виробничої функції Кобба-Дугласа дозволяє визначити нелінійну залежність продуктивності праці від його капіталоозброєності, тобто:

$$g_t = f(\varphi_t) \quad (3),$$

де $g_t = y_t / N_t$ — продуктивність праці в період t ;

$\varphi = K_t / N_t$ — капіталоозброєність праці в період t ;

N_t — чисельність трудових ресурсів в період t .

В Україні чітко простежується тенденція скорочення кількості підприємств машинобудівного сектору. Це пояснюється, у першу чергу, структурними перетвореннями в національній економіці, коли капітал з неефективних сегментів ринку переходить у високоефективні, в результаті відбувається ліквідація частини машинобудівних підприємств. Паралельно зі скороченням кількості компаній, що працюють у машинобудівній галузі, відбуваються пролонговані процеси зменшення чисельності її працівників. Починаючи з 2009 р., їх кількість скоротилася майже на 200 тис. осіб. Однією з передумов став відносно невеликий рівень заробітної плати в машинобудуванні. У зв'язку з цим відбувається перетікання кадрів в інші, "привабливіші" галузі, що негативно відбивається на комплектації підприємства кадрами.

Поряд із цим, ключовою загрозою конкурентоспроможності машинобудівної галузі та відтворювального процесу загалом є продовження експлуатації фізично і морально застарілих основних засобів, що свідчить про відсутність довгоочікуваних структурних перетворень в економіці. Потенціал зростання імпорту інвестиційних товарів і високих темпів збільшення обсягів реалізації продукції машинобудування докризового періоду недостатньою мірою були спрямовані на модернізацію виробничих потужностей. Існуючі темпи оновлення основних фондів у машинобудівній галузі (як і в промисловості у цілому) на рівні 4—5% за рік в умовах, коли накопичений ступінь їх зносу становить 60%, очевидно, не в змозі забезпечити їх своєчасну заміну.

За період 2003—2011 рр. спостерігалось зростання обсягів основних засобів як по Україні в цілому, так і по промисловості. При цьому їх вартість у фактичних цінах на кінець 2011 р. у порівнянні з кінцем 2003 р. збільшилася в Україні в 4,3 раза, що значно випереджає зростання за цей же період обсягів основних засобів (у 3,1 раза) в промисловості. У промисловості за цей час найменших змін зазнала вартість основних засобів у добувній (зростання у 2,1 раза), а найбільших — у переробній промисловості (зростання у 3,5 раза). Тенденція зростання обсягів основних засобів обумовлена, перш за все, зміною їх вартості та кількісного складу. Якщо порівнювати обсяги основних засобів, використовуючи ланцюгові індекси основних засобів [1], розраховані у співставних цінах, то з 2003 по 2011 рр. їх величина змінилася практично однаково — у 1,6 раза.

Через значне зношення основних засобів посилюється технічна та технологічна відсталість промислових підприємств та, зокрема, продукції вітчизняно-

го машинобудування. За рівнем якості, надійності, довговічності та ефективності машини та агрегати західних компаній вже давно перевершують українські. Збільшення критичного рівня зношеності основних виробничих засобів базових підприємств фінансово-печуючих галузей машинобудування негативно вплинуло на конкурентоспроможність, якість та собівартість продукції всіх промислових підприємств країни.

У перспективі вітчизняних виробників продукції машинобудування з ринку взагалі можуть витиснути іноземні машинобудівники, що призведе до втрати Україною свого технологічного суверенітету при видобутку корисних копалин й виробництві металургійної продукції. Разом із тим на фоні зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції, обмеження внутрішнього попиту на вітчизняну продукцію машинобудування просліджуються тенденції до збільшення в іноземних конкурентів фінансово-технічних можливостей для реалізації проектів "під ключ", що істотно знижує трансакційні витрати замовника; великі машинобудівні проекти іноземні конкуренти намагаються реалізовувати від початку до кінця тощо.

ВИСНОВКИ ТА НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

Отже, в результаті аналізу перерахованих напрямів, ми констатуємо, що, аналізуючи проблематику розвитку і виміру конкурентних переваг неможливо абстрагуватися від загальних тенденцій в економіці держави і конкретної галузі. Економіка в змозі забезпечити приріст капіталу як основного елементу економічного потенціалу в поточному періоді тільки за рахунок отриманих раніше інвестицій. Особливістю методологічного підходу, що розробляється, є обґрунтування взаємозв'язку і взаємозалежності економічних процесів, що протікають на макро-, мезо- і мікрорівні. Звідси і найбільша ефективність механізму підвищення конкурентних переваг підприємства може бути досягнута тільки за умови єдності взаємодії програми розвитку. Роль держави може полягати у визначенні пріоритетності нарощування або використання наявного потенціалу.

Література:

1. Васильківський Д.М. Особливості теоретико-методологічного підходу до оцінки економічного потенціалу підприємства / Д.М. Васильківський // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2013. — № 3. — Т. 3. — С. 85—88.
2. Воронкова А.Е. Проблемы конкурентоспособного потенциала предприятия / А.Е. Воронкова, В.П. Пономарев, Г.И. Дибнис. — К.: Техника, 2009. — 152 с.
3. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник / Н.С. Краснокутська. — К.: Центр навч. л-ри, 2005. — 352 с.
4. Портер М. Конкуренція. — Пер. с англ. / М. Портер. — М.: Издат. дом "Вильямс", 2005. — 365 с.

References:

1. Vasylykivskiy, D.M. (2013), "Features theoretical and methodological approach to assess the economic potential of the company", *Visnyk Hmel'nyts'kogo nacional'nogo universytetu*, vol. 3, pp. 85—88.
2. Voronkova, A.E. (2005), *Problemy konkurentosposobnogo potentsiala predpriyatiya* [Problems of the competitive potential of the enterprise], *Tehnika*, Kyiv, Ukraine.
3. Krasnokutska, N.S. (2005), *Potentsial pidpryyemstva: formuvannya ta otsinka* [Potential of the enterprise: the formation and evaluation], *Centr navchal'noi' literatury*, Kyiv, Ukraine.
4. Porter, M. (2005), *Konkurentsya* [Competition], *Izdat. dom "Vil'yams"*, Moskaw, Russia.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2017 р.